

feldigheter skapte en kvinneskikkelse som det er vanskelig å bli klok på.

Legedatteren Ellisif Rannveig Müller var sendt til Kristiania for å få en passende skolegang som basis for et fremtidig liv i samfunnets øvre sirkler. Der traff hun fetteren Andreas Bredal Wessel (1858–1940). Da han var ferdig med sin legeeksamen i 1885, giftet de seg og dro til Kirkenes, hvor de forble livet ut.

Knappt 20 år gammel kom Ellisif Wessel til et samfunn som både var temmelig fremmed og som skulle gjennomgå dramatiske forandringer, dels som direkte følge av internasjonal storpolitikk. Og Ellisif Wessel var merkbart til stede. Hun hadde et voldsomt følelsesmessig, praktisk og intellektuelt engasjement i skiftende saker.

Da storindustrien kom til Kirkenes, kastet hun seg inn i arbeidernes sak og stiftelsen av fagforeningen Nordens Klippe i 1907, kjent for sin opprørske fane «Ned med tronen, alteret, pengevædet». Som ytterliggående sosialist hadde hun et påfallende stort kontaktnett, også i Russland, der hun hadde direkte kontakt med Lenin og hans hustru Nadesja Krupskaja. Ellisif Wessels våkne øyne og skarpe penn tiltrakk seg både oppmerksomhet og politisk overvåking.

Hennes liv skiftet mellom febrilsk aktivitet og total tilbaketrukkethet. Religiøse grublerier vekslet med aktiv ateisme. Hennes periode som fotograf, rundt århundreskiftet, især med skildringene av det førindustrielle Sør-Varanger, var også et uttrykk for et intenst engasjement i dokumentasjonen av et samfunn som forsvant.

Hun var ofte rart kledd, og hun hadde sterke meninger. Hennes mann Andreas, distriktslege, fylkeslege, ordfører, varmann til Stortinget etc., med vide vitenskapelige interesser, var hennes sindige motstykke. Han tok henne endog tilbake igjen etter separasjonen, som skyldtes hennes forhold til assistentlegen.

Det er ikke rart at det ble mange myter om denne damen. Mange har vanskelig latt seg etterprøve, bl.a. fordi nesten alt materiale i Kirkenes gikk tapt under den annen verdenskrig. F.eks. har myten om hennes sju døde barn trengt helt inn i Norsk biografisk leksikon (2005). Fru Wessel hadde problemer med å få barn. Da hennes eneste sønn døde 11 måneder gammel i 1892, sannsynligvis smittet med ektefellens tuberkulose, gikk hun inn i en dyp depresjon.

Forfatteren Steinar Wikan, som selv er fra Pasvik, følger Ellisif Wessel frem til hennes siste år på aldershjemmet i det utbombede Sør-Varanger. Han har gått grundig til verks i sine studier, fengslet av myter og virkelighet. Resultatet er blitt en meget god, veldokumentert biografi som ikke minst er ytterst leseverdige. Illustrasjoner, bibliografi og noteapparat har høy standard. Wikan beskriver fru Wessels liv, setter det i kontekst, drøfter mytene og

punkterer mange av dem, slik at den virkelige Ellisif Wessel trer frem.

Øivind Larsen

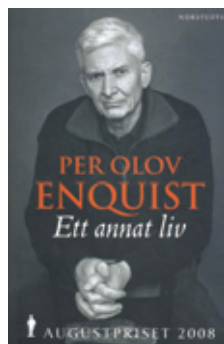
Seksjon for medisinsk antropologi og medisinsk historie
Universitetet i Oslo

Gjennom mørket

Enquist PO.

Ett annat liv

530 s. Stockholm: Norstedts, 2008. Pris SEK 299
ISBN 978-91-1-301893-5

Motivet formuleres poetisk og kortfattet på baksiden av boken: «Han föds den 23 september 1934 i Hjogböle, en bondby i norra Västerbotten. Han lämnar sin by, blir författare, reser långt. Alt går så bra, sedan går det mycket illa. Den

6 februari 1990 börjar ett annat liv. Boken handlar om detta.»

Enquists bok om sitt liv frem til midten av 50-årsalderen har vakt stor oppmerksomhet i Sverige og er kommet i mange opplag. Den ble også raskt oversatt til norsk. Oppmerksomheten handler først og fremst om hvordan en av Nordens ledende forfattere havnet i en ødeleggende alkoholisme som han, nesten som ved et under, kom seg ut av. Boken er tredelt, og det er den siste delen, «In i mørkret», som omhandler disse årene. Men også den mørkeste delen inneholder den humor som gjør at man hele tiden minnes om at alt liv har et janusansikt.

I bokens første del, «Øskuld», beskriver Enquist det pietistiske miljøet som har vært en forutsetning for flere av hans bøker. Deretter kommer den delen av hans liv vi kjenner gjennom bøkene og tallrike intervjuer, «En starkt upplyst plats». Det er en suksesshistorie, men man fornemmer hele tiden fortellerens mørkere sider, også fordi vi vet de vil ta over. Da han i 1969 fikk Nordisk Råds litteraturpris, var han den yngste prisvinner til da, bare 34 år gammel. I årene som fulgte kom romansuksessene, teaterstykkene, reisene. Han var blitt en offentlig figur. Dette var de årene da alt gikk så bra.

Så kom årene da det gikk «mycket illa». Det dramatiske er alkoholismen, erkjennelsen av at han med alkohol i blodet ikke kunne skrive noe som holdt. Den spiralaktige veien nedover. Men det som gjør mest inntrykk på denne leseren er behandlingsforsøkene, beretningene fra Stockholm og Island og muligens flere steder. Det ligger hen i alkoholtåken. Han rømmer og

rømmer. Og som leser er det ikke vanskelig å forstå hvorfor, selv om det fører ham lenge ut og ned. Som ved et religiøst under begynner hans nye liv 6. februar 1990; han vil noe annet med sitt liv enn å gå under. Enquist gir ingen sikker forklaring på hvorfor dette vendepunktet kom. Måneden før hadde alt vært verre enn noensinne.

Høsten 1991 kom *Kapten Nemos bibliotek* (1). Han kunne skrive igjen, men trodde dette skulle bli den siste romanen han skrev. Så feil kan man ta. Det var som om slusene ble åpnet, og i årene som fulgte kom den ene romanen etter den andre, bl.a. den monumentale *Lewis resa* (2) om pinsebevegelsen i Sverige. Gud har sjelden vært langt borte i hans romaner, eller rettere, de gudfryktige har vært til stede omtrent hele tiden. Denne skrivebølgen har nå sist gitt oss beretningen om ham selv, en memoarbok i romans form. Det er et memoarverk og samtidig skjønnlitteratur, noe som ble bekreftet ved at den svenske forleggerforeningen ga ham Augustprisen i 2008 for årets svenske skjønnlitterære bok.

Det er i boken hele tiden en distanse. Enquist omtaler seg selv i tredjeperson, som «han». Boken blir fremragende ikke bare i kraft av hva han forteller – like stort inntrykk gjør det han *ikke* forteller. Den handler om et liv der mye går galt. Men også om et liv der mye lykkes. Og om at det igjen kan gå bra etter at alt har syntes håpløst. I det ligger det grunn til optimisme for oss alle.

Per E. Børdahl

Kvinneklinikken
Haukeland universitetssykehus

Litteratur

1. Enquist PO. *Kapten Nemos bibliotek*. Stockholm: Norstedts, 1991.
2. Enquist PO. *Lewis resa*. Stockholm: Norstedts, 2001.

Gutane frå Voss...

Lærum OD.

I kastanjetreet

257 s, ill. Bergen: Vigmostad og Bjørke, 2008.
Pris NOK 349
ISBN 978-82-419-0501-8

Patologen Ole Didrik Lærum er kjent for sitt omfattende og allsidige forfatterskap. Mange betrakter ham som en av legestandens (få) humorister, og man minnes humrende hans tidligere «originalartikkel» med spådommen om at

glomeruluspodocyttenes fotprosesser en dag vil gå i utakt og danne en tumor – en

spådom som heldigvis ennå ikke har slått til, men som helt utilsiktet har gjort ham til et internasjonalt eponym for verdens sjeldneste sykdom: Lærums tumor (1).

I kastanjetreet er hans memoarer. De er skrevet på avsløpt nynorsk, slik det sømmer seg en ekte vossing. Vi følger forfatteren gjennom barndom og oppvekst, og legefarens arbeidspress og nattlige sykebesøk får den unge Ole Didrik til å bestemme seg for at medisiner skulle han iallfall ikke bli.

Den yngre garde vil nok forundres og forskrekkes over trangsyntheten, pietisme-preget, avholdsfanatismen, sladder og overvåkingen av «avvikerne» på Vossevangen, der alle kjente alle. Forfatteren avslører likevel at ungdommen der ikke var så veldig annerledes enn ungdom andre steder, om enn deres livsutfoldelse mer måtte foregå i det skjulte.

Vi følger forfatteren som amatørjazzmusiker og som skoleflink gymnasiast og artianer med helseproblemer. Vi tar del i hans kvaler under skoleårene på Voss landsgymnas når det gjaldt yrkesvalget, for det forplikter jo å ha både en far og en bestefar som var lege. Det er gjennom sluttkaptlene vi best lærer forfatteren å kjenne. Det er her han åpner seg og blir fortrolig, og det er her vi fornermer den unges allsidighet og den splittelse som så rike evner skaper i et ungt og uferdig sinn. På tross av interessen for ingeniørfag, for musikk, ja selv om elektrikerlærling på Island er det medisineren Lærum som går seirende ut av dragkampen om fremtiden. Og det bør mange være glade for!

For den ukyndige leser utenfor vosseskretsen kan det bli vel mange navn på for oss ukjente og ikke alltid like interessante personer. Ja, det må et helt personregister til for å holde orden på dem. Det gjør nok *I kastanjetreet* enda morsommere å lese for Lærums tidligere sambygdinge.

Uansett er memoarene til en av norsk medisins nestorer både lettlesle og vel-skrevne, og de vekker utvilsomt mange minner hos hans jevnaldrende kolleger. En fyldig litteraturoversikt gjør dem samtidig til et viktig lokalhistorisk dokument – som er solid innbundet og anbefales, på tross av en stiv pris.

Per Holck

Institutt for medisinske basalfag
Universitetet i Oslo

Litteratur

1. Lærum OD. Sjeldne sykdommer. Terapeutiske fremskritt 1971; nr. 1: 46–50.

Bestefar forteller historier

Østrem R.

Gaven til bestefar

291 s, ill. Rasta: Forlaget Norske Bøker, 2008.

Pris NOK 249

ISBN 978-82-8112-127-0

Forfatteren er bestefar til 18 barn. Han var i noen år skribent i bladet *Vi over 60*, der han publiserte små, humoristiske fortellinger. Her har han samlet noen av disse samt andre korte, upretensjose historier fra sin

egen oppvekst og sitt voksne liv, om barnebarna og om det å bli gammel.

Tittelen kunne henspille på at det er noe å lære for en bestefar i denne boken. Det er det ikke. Det er ikke hensikten. Den egner seg heller ikke som gave til en hvilken som helst bestefar. Dertil er det for mange historier som er litt for private og med litt for tynne poenger. Men noen bestefedre vil nok kunne nikke gjenkjennende til enkelte episoder og kanskje komme på egne, tilsvarende erfaringer.

Per Vaglum

Avdeling for medisinske atferdsfag
Universitetet i Oslo

Et uvær av en roman

Grossman V.

Liv og skjebne

891 s. Oslo: Historie & Kultur, 2008.

Pris NOK 390

ISBN 978-82-92870-08-2

Da Aleksandr Sol-sjenitsyn (1918–2008) døde i august, ble han av en nær enstemmig presse hedret som den største prosaforfatter i sovjetepoken. Det er mulig at han pga. samtidens oppmerksomhet var den viktigste, men etter Sovjetunionens fall

er den ene forfatteren etter den andre kommet til overflaten med manus de ikke fikk utgitt, i hvert fall ikke i Sovjet. Det begynte etter Stalins død i 1953, og under den nye kuldeperioden i Bresjnev-tiden dukket noen av disse tekstene opp i manuser som sirkulerte ulovlig. Sammenlikninger og diskusjoner om hvem som er størst er en risikosport og svaret

sjelden entydig, men Mikhail Bulgakov (1891–1940), Andrej Platonov (1899–1951) og Varlam Sjalamov (1907–82) kunne være like gode bud. Det er bare den første av disse som er bredt oversatt til norsk, den siste ikke i det hele tatt. Det er derfor en stor begivenhet når vi i løpet av et par år får presentert ytterligere en, Vasilij Grossman (1905–64). I 2006 kom *Krigens øyenvitne*. Nå foreligger *Liv og skjebne*, utropt til Stalin-epokens største roman. Begge utgivelser kommer forbløffende kort tid etter at de engelske oversettelser kom.

Grossman skiller seg fra de andre ved at han var en typisk sovjetforfatter, hvis litterære innsats i 1930-årene gled glatt inn i tidens offisielle stil. Som stjernereporter reiste han med myndighetenes velsignelse sammen med Den røde armé, og han fulgte noen av verdenskrigens avgjørende militære slag på nær hold: Leningrad, Stalingrad, Kursk.

Grossman avsluttet arbeidet med *Liv og skjebne* i 1960, men det var utenkelig å få den utgitt i hjemlandet. En kopi fant veien til Vesten og ble utgitt ikke-komplett på russisk i Sveits i 1980. Først i 2005 forelå den i en fullstendig versjon på engelsk, og altså nå på norsk.

Liv og skjebne er en stort anlagt episk fortelling om det russerne kaller «den store fedrelandskrigen». Men den er langt fra den glansbildefremstilling av store militære og tapre fotsoldater som lenge, meget lenge, preget offisiell sovjetisk historieskrivning, russisk litteratur og russiske filmer. Lerretet er spent ut bredt, den nyttige navnelisten bakerst i boken med mer enn 260 navn, virkelige og litterære, forteller om en ambisjon som minner om Lev Tolstojs (1828–1910) i *Krig og fred* (1869) fra napoleonskrigene. Fremstillingen er også av mange anmeldere sammenliknet med Tolstojs. Den klarer seg godt uten. Dette er en av de mest rystende skildringer av det ufattelige drama den annen verdenskrig utgjorde i Sovjet jeg kan huske å ha lest, ja kanskje om krig i dette format i det hele. I likhet med Tolstoj klarer Grossman å la de mange mennesker beholde sin autentisitet gjennom hele fortellingen. Det er imponerende.

Tiden var skrekkelig, men det er mer enn tankevekkende at den russiske litteratur som *ikke* ble utgitt, beholdt nerven fra de store 1800-tallsromanene. Anbefales på det varmeste, etter det kan man ta fatt på *Krigens øyenvitne*.

Vi er godt tjent med Steinar Gils oversettelse fra russisk. Det er vi også med selve utgaven. Det er en kunst å fremstille en bok på nær 900 sider som ligger så godt i hånden og har så tydelig trykk og gode marger at den kan leses, om ikke på sengen, så på fly, tog og buss.

Per E. Børdahl

Kvinneklinikken
Haukeland universitetssykehus